

„FĂCEȚI-NE LOC!“ O CRUCIADĂ A COLEGIENILOR

Între gândurile testamentare ale filosofului Noica se află, acordată cu altele, și o precizare pe care orice biograf sau exeget — adică oricare „biograf” al operei — nu o poate ignora: „Sunt în ceea ce am publicat” [1]. Nimic altceva deci nu compune statura intelectuală — dar și morală — a creatorului decît acele texte pe care le-a dat drumul în lume, ființa de hîrtie, altfel spus, în care se ascunde scriitorul/scriptorul. Existența autorului se confundă, iată, cu nașterea și viața textelor, magmă peste care biografia însăși se suprapune — sau se depune — și se pierde.

S-a spus, nu fără noimă, că adevărata existență a celui ce zămislește ceva începe după moarte (adică o existență postumă), atunci cînd se relevă mai limpede sensul căutărilor. Cît sens — atîta viață, aceasta ar fi axioma celui ce viețuiește în chilia strîmță, ridicată de spirit în lumea nesfîrșită a alianțelor literale. Noica este, așadar, în ceea ce a publicat dar — și ne vom îngădui aici o licență poetică — și în ceea ce putea fi publicat, căci nu ne îndoim nici o clipă de calitatea unor texte care rămîn pregătite — sau mai puțin pregătite, dar, oricum, sortite tipăririi — în arhiva unui creator, după moartea sa.

Existența în spirit a lui Noica începe în adolescență, o dată cu compozițiile sale din revista *Vlăstarul* a Liceului „Spiru Haret” din București [2]. Au colaborat de altfel aici mulți dintre colegii săi de generație: Mircea Eliade, Al. Claudiu, Haig Acterian, Al. Elian, Alex. Ciorănescu, Barbu Brezianu ș. a. Debutul lui cu „O poveste” [3] venea la puțină vreme după ce M. Eliade publicase acel „Itinerariu spiritual” în *Cuvîntul* (prima parte apărea în 6 sept. 1927, episodul XII, „Final”, în 16 nov. 1927), în fapt un „îndreptar” cu pretenția unor „linii de orientare”, a lămuririi „încheieturilor”, a descoperirii „neliniștilor” care caracterizau acest „val”. Frust spus, începea să fie ilustrată, cu varii argumente, banala luptă dintre generații, dintre „bătrîni” și „tineri”, dintre „cei de ieri”, cărora le era imputat „testamentul neputinței”, și „cei de mîine”, care alcătuiau o cruciadă fără nume, de o lăcomie radicală și nelimitată: „noi vrem tot!”

Liceanul și apoi studentul Noica era stăpînit, încă de acum, de un fel de revoltă a tînărului Werther: era împotriva gata-făcutului, a pre-făcutului. Voia un destin pe cont propriu, dimensiune specifică întregii generații, se răzvrătea pentru *dreptul la ideal*, la puritate. Îi plăcea să se identifice discret, în textul de debut din *Vlăstarul*, cu personajul unei parabole a lui Oscar Wilde, în care sînt descifrate două orizonturi ale existenței umane: lumea *reală*, evidentă, care este și, tocmai de aceea, nu e nevoie să vorbim despre ea și s-o arătăm cu degetul, căci o simțim și trăim în ea; celălalt orizont este cel al artei, al lumii *ideale*, o lume către care aspirăm, pe care o presimțim și despre care trebuie să se vorbească, deoarece altfel ea n-ar exista. Viziunea care-l atrăgea era una realist-romantică. Nu înțelegea prea bine rostul științei (= „superlativul iluziei“) în descifrarea lumii în care viețuim zilnic, cu toate că se întrezăreau posibilități neașteptate și spera ca religia să nu-și dezmințită sensul său etimologic, de legătură între fizic și meta-fizic [4]. Dar în ceea ce credea cu toată ființa era destinul artistic al omului. Omul e un animal artistic, pare să spună adolescentul Noica, doar prin asta ajungem și atingem idealul:

„Ce ne rămîne dincolo de știință?

Arta: beția, entuziasmul, visul.

Arta: presimțirea, aspirația, anticipația.

Arta: idealul“ [5].

Artă *versus* știință, iată doimeea care-l neliniștea pe elevul de la „Spiru Haret“, și asta într-o vreme în care, cea din urmă, cuprinsă de efuziunea dezamăgirii lumii, se cuvenea să-și recunoască limitele. Reculul pozitivismului se mai simțea în anii douăzeci și ceva, iar tehnica îi va prelua într-un fel statutul conflictual în raport cu identitatea artei.

Peiorativ spus, Noica bănuia un *Faust* care trăia încă, un joc cu forțele răului ce nu va înceta decît o dată cu trezirea de sine a științei, a funcționării competențelor sale. Pînă atunci, însă, condiția existențială a insului se hrănea dintr-o concepție quasipesimistă asupra vieții. Dar un pesimism aparte, căci el le este familiar tuturor celor „ce cred în altceva decît în viață. Pesimiști creștinii, pesimiști artiștii, pesimiști lașii, pesimiști curajoșii, pesimiști învingătorii, pesimiști învinșii . . .“ [6]. De altminteri, relația internă a acestui binom artă/știință începea să reprezinte un loc comun al epocii, anii treizeci ilustrînd cu asupra de măsură tensiunea ce părea ireconciliabilă îndeosebi prin imixtiunea și, de multe ori, exacerbarea rolului tehnicii ca atare. Determinațiile acestui, în mare parte, fals conflict le semnalase și Eliade în „Itinerariu spiritual“, iar acum ele erau reluate de congeneri în varii formule

(puțin mai târziu, un Heidegger va da profunzime relației intime dintre artă și tehnică).

Mărul discordiei rămânea, însă, pe mai departe, neînțelegerea dintre două generații, cea mai tânără, biologic vorbind, fiind și cea mai rebelă. Domeniile pe care și le revendicau erau îndeosebi literale și filosofia, unde Noica și ceilalți depistau existența celor mai mulți „mercenari”. Cereau, înainte de toate, nu talent, ci *autenticitate*, condiție pe care vârsta lor de 18-20 de ani o asigură (de aceea poezii de optsprezece ani sînt, se spune, cei mai reprezentativi). Conceptul s-a transformat, o știm, într-o marotă a deceniului patru, angajînd în dezbateră determinațiilor sale cea mai mare parte din elita noastră intelectuală.

Dar nu numai lipsa autenticității celor „de ieri” o invoca tînărul Noica în „Cei de mîine”, un fel de poem în proză cu o miză morală similară cu aceea din „Epigonii” lui Eminescu, sau în textul, tendențios intitulat, „Revizuirii” [7]. Nevoia unei sincere credințe în Mîntuitor, pe care n-au avut-o cei ce s-au „fofilat pe lîngă chinurile vîrstei”, în loc să le cerceteze, ezitarea, teama, nesiguranța și lașitatea, iată tot atîtea motive care nimiceau și duceau la decepție și înfrîngere, întocmai ca aerul care, pătrunzînd în mormintele etrusce, au descompus și transformat în pulbere morții aflați înăuntru (comparația aparține lui Noica). Critica făcută de Noica și ceilalți era deopotrivă romantică, necruțătoare și pătimașă, îndreptată asupra „generației războiului”, dar și a tuturor metecilor care, nestingheriți de nimeni și de nimic, dărimau tot ceea ce „Omul mort pe cruce ne-a lăsat mai scump și mai trainic”. Fronda adolescenților era o formă de cruciadă a egocentrismului jinduitor și năvalnic, purtată cu un sentimentalism semănătorist: „Noi vrem tot! Tot ce ați pierdut voi! Tot ce n-ați cîștigat voi! Faceți-ne loc! Pornim noi, cei de mîine. N-avem loc pe drum? Îl depășim. Peste miriști și peste ogoare, peste cîmpii și peste lanuri — armata noastră se răsfințe în unde de chiot și de biruințe. Ce v-ați oprit locului să ne priviți mirați și interogativi, bătrînilor?” [8].

Același ton tumultuos, adjectival întreține discursul lui Noica și în alte fragmente ale publicisticii de tinerete, unde se pare că prevalează interesul pentru „formă”. Autorul, ispitit de calofilie, face exerciții artistice dar și construiește, organizează ideatic pe fondul lecturilor din literatură și filosofie [9]. Ne invită în atelier pentru a-l urmări cum își ascute uneltele sau să-l ascultăm cum își acordează pianul. Oricît am vrea să ocolim unele reacții ale sale, schița unei logici resentimentare se profilează tot mai mult pe pînza unor gînduri à la Antisthenes. „Ce jalnic e să simți că n-ai dușman; că n-ai în ce lovi, că n-ai în ce frînge fierul avîntului tău!” E găsită energia izbînzii în Celălalt, care, aparent, nu este altcineva decît „gladiatorul propriei tale închipuiri”, „chipul

răsfățat al furiei tale”, „vedeniile chinului”. Un om agonic care nu seamănă mai deloc cu cel antic, fiindcă atare sosie a adolescentului Noica, personaj în spectacolul unor măscărici de tragedie, este deja învinsă înainte de începerea luptei [10].

Și totuși, dincolo de travesti-ul literar, Celălalt nu reprezenta doar o fantomă sau o deșertăciune fără chip. Dimpotrivă. În el era erijată o generație care primea, brusc, din partea unor liceeni, provocarea — încă neacoperită valoric — la radicale și necondiționate „revizuirii”. La asta aspira credem articolul care purta ca titlu chiar această din urmă vocabulă, ultimul text de altfel publicat în *Vlăstarul*, și care încheia, fără să sfinșească, pregătirile de campanie ale acelei cruciade fără nume, pentru care: „A defini înseamnă a limita”.

De-limitarea generației '30, cel puțin teoretică, începuse o dată cu 1928, când, din inițiativa lui Petru Comarnescu, s-a constituit Gruparea Intelectuală, un cerc care includea tineri cu atitudini ușor diferite, neformați încă și exprimând idei contradictorii, situate „între idealism și materialism, între internaționalism umanist și naționalism romantic sau pur și simplu șovin. Unii, de altfel, s-au situat peste câțiva ani pe poziții de dreapta, pe când alții au rămas neangajați sau simpatizanți ai stângii” [11]. Comarnescu își amintește de o masă luată la restaurantul Enescu (pe 26 nov. 1928), unde ar fi participat și Goga, alături de: Stelian Mateescu, N. Manolescu, I. Jianu, M. Steriadi, B. Brezeanu, Sandu Tudor, Noica, Mircea Vulcan, Mișu Polidor, C. Focșa, Dan Bosniieff și alții. Se formulau dezideratele grupării, mai toți au respins ideea de a face politică și de a colabora în vreun fel cu oamenii politici (inclusiv cu Goga). Credeau că vor fi „sarea pământului”, se pierdeau în analize teoretice, multe sterile, va observa Comarnescu, așa încît, după vreo șase întâlniri, și-au dat seama că „lucrau în vînt” și, prin urmare, toată această frumoasă și romantică poveste s-a destrămat.

Relația dintre Noica și Comarnescu nu se întrerupe însă aici, căci vor urma colaborările la *Ultima oră*, unde cel din urmă era responsabilul paginii culturale, dar și o apropiere spirituală reciprocă în perioada anilor '32-'40. În iarna '31-'32, Noica era în armată la Sinaia, de unde revenea în București, vizitîndu-l aproape de fiecare dată pe Comarnescu. „E singurul prieten de care mă simt atașat catotdeauna”, notează în *Jurnal* la 9 ian. 1932, după ce discutase cu Noica la Gambirinus [12]. Iar în toamna aceluiași an, cînd s-au organizat cunoscutele conferințe ale Fundației „Criterion”, Comarnescu își exprimase o ușoară nemulțumire față de „intelectualii de tip Noica”, deoarece aceștia „judecă fix viața, care e dinamică”. E important cum îl judecă acum, în 1932, pe Noica însuși, care pare a-l fi părăsit, după ce în *Ultima oră* (1929) îl elogiase fără rezerve. E iritat de opacitatea lui, de „unele îngustimi și încăpățînări nu de filosof, ci parcă de om de

acțiune, ceea ce el nu este totuși". O însemnare a lui Comarnescu din 20 oct. 1932 dă, credem, măsura inaderenței lui Noica la pulsul politic al vremii: „Este un om care judecă în gol, în abstractul rațiunii, fără atașe suficiente la realitate. Când face considerații politice e de-a dreptul absurd, teoretic pînă la abstracționism, judecînd silogistic premisele pe care nu le cunoaște, pentru că el citește și nu trăiește, iar politică și sociologie nici nu citește, ci doar logică, logică, metafizică, ontologie” [13]. Invariantele acestei analize de „jurnal” se vor regăsi, peste șase ani, în schimbul de scrisori dintre Noica și Comarnescu, două dintre ele, invocate de Z. Ornea în *Anii treizeci...*, fiind relevante pentru etica de „interval” pe care a exprimat-o atitudinea lui Noica în anii '38-'40.

O dată cu anul 1933, cînd Noica va începe o colaborare asiduă la *Credința* lui Sandu Tudor, relațiile dintre Comarnescu și Noica devin parcă tot mai nesigure și ambigue. „În Noica, în Eliade, cred din ce în ce mai puțin și de aceea și prietenia față de dîșii scade” [14]. Atmosfera socio-politică era extrem de încărcată în 1933: un fel de amestec de mocirlă și viespărie care-l dezabuza pe Comarnescu: „Nu mai aștept nimic, pentru că mă aștept la orice”, nota el în ziua de Duminică, 3 dec. 1933. Pe acest fundal de neliniște politică, de conflict între guvern și gardiști, dar și de acutizare a dezacordului generaționist dintre „bătrîni” și „tineri”, cei din urmă intră în politica activă, alții — cum ar fi Noica, Eliade sau Cioran — vor afla măsura timpului în „bucuriile simple” ale gazetăriei sau științei, în literatură sau meditația disperată asupra istoriei, chiar dacă, alteori, aceiași sau alții vor cunoaște și „delirul entuziasmului”, cum ar zice Vianu.

La începuturile ei, însă, generația lui Noica a fost, e bine să recunoaștem, o generație literară, atrasă irezistibil de filosofie, chiar dacă, în această din urmă sferă, valorile instituite de ea nu vor apărea așa de curînd. Începutul ei, așadar, anunțat printr-o proclamație de cruciadă, n-a fost nici mai bun, nici mai rău: *el a fost pur și simplu*. Dezbaterile în jurul luptei dintre „tineri” și „bătrîni”, care atrăgeau încă din 1927 argumente pro și contra, riscau să devină „cea mai plicticoasă, cea mai vagă și cea mai leneșă”, dar și cea mai malițioasă, chestiune din publicistica românească. Și totuși, observa tînărul Noica, ea nu se pierdea iremediabil: „Singura actualitate a acestei probleme e una de ordin politic: existența unei organizații politice tinere, ca Garda de Fier. Dar sperăm că, pînă la urmă, opinia publică va renunța să mai vadă în gruparea aceasta o problemă a tineretului, pur și simplu pentru că un crez politic nu se definește prin vîrstă, chiar dacă purtătorii acestui crez intră în anumite limite de vîrstă” [15].

Noica spera, iată, ca mitul rivalității dintre generații să ia sfîrșit, punîndu-se capăt tuturor „bîlbîielilor, lirismelor și nonsensurilor”.

Credea că se vor limpezi sensurile o dată cu lucrarea lui Petru Comarnescu: *Problema generației tinere*. Era aici, însă, mai degrabă nașterea unui nou mit . . .

Note și referințe

1. v. „Notă testamentară”, în *Viața Românească*, nr. 3, martie 1988. E important, credem, să (re)amintim o mare parte a fragmentului din care am extras afirmația: „Mi-am trăit viața în idee, fără rest, spre deosebire de alții care și-o sfîrșesc cu un rest și care astfel merită să fie regretați. [. . .] Dacă lucrările mele nu sfîrșesc o dată cu mine, vor sfîrși a doua oară o dată cu ele. Este bine să sfîrșim”.
2. v. prezentarea succintă a gazetei, în Noica, *Semnele Minervei. Publicistica*, I, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Humanitas, 1994, p. 477.
3. cf. Noica, *op. cit.*, pp. 15-18.
4. „Toate religiunile — cred că nu mă-nșel — au fost metafizice. La unele, spiritualitatea e negratoare. La majoritatea, transformatoare” — v. Noica, *op. cit.*, p. 16.
5. *Ibid.*, p. 17.
6. *Ibidem*.
7. C. Noica, „Revizuirei”, în *Vlăstarul*, an V, nr. 1, 15 nov. 1928, în Noica, *op. cit.*, pp. 44-46.
8. Noica, *op. cit.*, p. 25.
9. Într-un text publicat în Revista literară a Liceului „Sf. Sava” (v. nr. 8, februarie 1928), iată ce frenezie lexicală în numai zece rînduri de text: chin, îndărătnicie, neliniște, clocotitor, caduc, zvîcnește, pulsează, smintit, frămîntarea, disprețul, fierbințeala, freamăt, bolborosind, injunghie, furie, trîntă. *Apud* Noica, *op. cit.*, p. 30.
10. Antiteza bătrîni/tineri e transparent transpusă în rîndurile teatral-tînguitoare ale textului „Gînd de Antisthenes”, încheiat într-o notă dulceag-triumfalistă: „Treceți pe lingă noi, fără să ne citiți inscripția de pe frunte. Chiar dacă stăm cu capul între mîini, pe o piatră albă, plîngînd, nu vă opriți! Cel mult întoarceți capul . . . Dar fără să-l descoperiți.
Pentru că, încă, nu suntem morminte . . .” (v. Noica, *op. cit.*, pp. 30-32).
11. Petru Comarnescu, *Jurnal*, 1931-1937, Institutul European, Iași, 1994, p. 11.
12. *Ibidem*, p. 12. Comarnescu îi caracterizează sumar pe mai toți cei care îl vizitau acasă. Între ei, Eugen Ionescu: „e grăbit, inhibat, dornic de succes prin orice mijloc”; crede că nu are caracter, că merge pe „drumul «lichelei talentate», tip frecvent și român” (p. 27).
13. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 75.
14. Însemnare din 10 sept. 1933; v. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 92.
15. Constantin Noica, „Un mit care sfîrșește”, în *Credința*, nr. 9, 11 dec. 1933.